

UDK:159.9

Barno KUSHAKOVA,
Urganch Ranch texnologiyalar universiteti magistranti
E-mail: barnoqoshaqova4@gmail.com

UrDU dotsenti, X.K.Bekchanov taqrizi asosida

LEGAL BASIS OF ISSUES RELATED TO PREVENTION OF VIOLENCE AGAINST CHILDREN IN UZBEKISTAN

Annotation

In this article provides an extensive analysis of the legal framework aimed at preventing violence against children in Uzbekistan. The current national legislation, international legal acts, as well as state programs and the process of their implementation are highlighted. The authors justified the need to identify the causes of child abuse, develop measures to prevent them, and improve legal mechanisms. The article contains scientific and practical proposals to improve legal literacy and strengthen preventive programs.

Key words: Children's rights, violence prevention, Uzbek legislation, international legal acts, education system, cyberbullying, prevention programs, Legal mechanisms, family education, social environment.

ПРАВОВАЯ ОСНОВА ВОПРОСОВ ПРЕДОТВРАЩЕНИЯ НАСИЛИЯ В ОТНОШЕНИИ ДЕТЕЙ В УЗБЕКИСТАНЕ

Аннотация

В данной статье проведен обширный анализ правовых основ, направленных на предупреждение насилия в отношении детей в Узбекистане. Освещается действующее национальное законодательство, международно-правовые акты, а также государственные программы и процесс их реализации. Авторы обосновали необходимость выявления причин жестокого обращения с детьми, разработки мер по их предупреждению, совершенствования правовых механизмов. В статье содержатся научно-практические предложения по повышению правовой грамотности и укреплению профилактических программ.

Ключевые слова: Права детей, предотвращение насилия, законодательство Узбекистана, международные правовые акты, система образования, киберзапугивание, профилактические программы, Правовые механизмы, семейное воспитание, социальная среда.

O'ZBEKISTONDA BOLALARGA NISBATAN ZO'RAVONLIKNI OLDINI OLISHGA DOIR MASALALARNING HUQUQIY ASOSLARI

Аннотация

Ushbu maqolada O'zbekistonda bolalarga nisbatan zo'ravonlikni oldini olishga qaratilgan huquqiy asoslar keng tahlil qilingan. Mavjud milliy qonunchilik, xalqaro huquqiy hujjatlar, shuningdek, davlat dasturlari va ularning amalga oshirilishi jarayoni yoritilgan. Mualliflar bolalarga nisbatan shavqatsiz munosabatlarning sabablarini aniqlash, ularni oldini olish bo'yicha chora-tadbirlarni ishlab chiqish va huquqiy mexanizmlarni takomillashtirish zarurligini asoslab bergan. Maqola huquqiy savodxonlikni oshirish va profilaktika dasturlarini kuchaytirish bo'yicha ilmiy-amaliy takliflarni o'z ichiga oladi.

Kalit so'zlar: Bolalar huquqlari, zo'ravonlikni oldini olish, O'zbekiston qonunchiligi, xalqaro huquqiy hujjatlar, ta'lim tizimi, kiberzo'ravonlik, profilaktika dasturlari, huquqiy mexanizmlar, oilaviy tarbiya, ijtimoiy muhit.

Kirish. Globalizatsiya va axborot texnologiyalarining jadal rivojlanishi inson huquqlari, xususan, bolalarning huquqlari va xavfsizligini ta'minlash masalasini yanada dolzarb qilib qo'yimoqda. Bugungi kunda bolalarga nisbatan zo'ravonlik nafaqat jismoniy, balki psixologik, iqtisodiy va kiberzo'ravonlik kabi zamonaviy shakllarda ham namoyon bo'lib, jiddiy ijtimoiy muammolarni keltirib chiqarmoqda. Shu sababli, bolalarning huquqlarini himoya qilish masalasi davlat siyosatining ustuvor yo'nalishiga aylanishi lozim.

O'zbekistonda bolalarning xavfsizligini ta'minlashga doir huquqiy baza yaratilgan bo'lsa-da, uning samaradorligini oshirish, xalqaro standartlarga muvofiqligini ta'minlash va amaliyotga joriy etish muhim vazifalardan biridir. Milliy qonunchilik, jumladan, "Bolalar huquqlari to'g'risida"gi qonun, O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi va boshqa normativ hujjatlar orqali bolalarga nisbatan shavqatsizlikning oldini olish bo'yicha aniq huquqiy mexanizmlar ishlab chiqilgan. Shu bilan birga, davlat xalqaro huquqiy majburiyatlarini bajarish va global tajribalarni milliy amaliyotga integratsiya qilish orqali ushbu sohada rivojlanishni davom ettirmoqda.

Mazkur tadqiqotning dolzarbligi bolalarga nisbatan zo'ravonlikning individual va jamiyat miqyosidagi salbiy oqibatlarini, ushbu muammoning milliy va xalqaro darajadagi yechimlarini o'rganish zarurati bilan belgilanadi. Tadqiqotda mavjud qonunchilikni tahlil qilish, amaliy chora-tadbirlarni takomillashtirish va bolalar huquqlarini ta'minlashga qaratilgan samarali mexanizmlarni ishlab chiqish masalalariga alohida e'tibor qaratilgan.

Maqola bolalarga nisbatan zo'ravonlikni oldini olishga qaratilgan milliy va xalqaro huquqiy asoslarni tahlil qilish orqali ushbu muammoning ijtimoiy va huquqiy yechimlariga qaratilgan kompleks yondashuvni taqdim etadi.

Tadqiqot natijalari. Bolalarning hayoti, sog'lig'i va shaxsiy daxlsizligiga bo'lgan asosiy huquqlaridan tashqari, bolalarning eng muhim huquqlari qatoriga quyidagilar kiradi: bolaning o'z manfaatlariga ta'sir qiladigan har qanday masala bo'yicha o'z fikrini bildirish, shuningdek har qanday sud va ma'muriy protsesslarda tinglash huquqi; zo'ravonlikning barcha turlaridan, shu jumladan jismoniy, psixologik, jinsiy zo'ravonlik; har bir bolaning o'z huquqlarini himoya qilish uchun murojaat qilish huquqi, shu jumladan ota-onalar tomonidan suiiste'mol qilingan taqdirda, vasiylik va homiylik organlariga, sudlarga va boshqa davlat organlariga; bolalarning qonun bilan aloqa qilish huquqlari, shu jumladan advokat va ota-onalarning barcha protsessual harakatlarda majburiy ishtiroki.

Bolalarga nisbatan zo'ravonlikni oldini olish masalalari ko'plab xalqaro va mahalliy tadqiqotlarda keng yoritilgan bo'lib, ushbu mavzuda ilgari surilgan nazariy va amaliy yondashuvlar mazkur tadqiqotning nazariy poydevorini tashkil qiladi. Jumladan, BMTning Bolalar huquqlari to'g'risidagi konvensiyasi (1989-yil) va ILOning bolalar mehnatini ekspluatatsiya qilishni taqiqlovchi konvensiyalari bolalarning fundamental huquqlarini himoya qilishga qaratilgan asosiy xalqaro huquqiy hujjatlar hisoblanadi. Ushbu hujjatlar bolalarga nisbatan shavqatsizlikning oldini olish bo'yicha global standartlarni belgilaydi va O'zbekiston qonunchiligiga muvofiqlashtirilgan.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. O'zbekiston milliy qonunchiligida bolalarga nisbatan shavqatsiz munosabatlarning oldini olish bo'yicha bir qator muhim huquqiy hujjatlar mavjud. "Bolalar huquqlari to'g'risida"gi qonun (2008-yil) va "Oila kodeksi" mazkur muammolarni tartibga solishda muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, Jinoyat va Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodekslar bolalarga nisbatan shavqatsizlikka oid harakatlar uchun javobgarlikni belgilaydi.

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, so'nggi yillarda internet texnologiyalarining rivojlanishi bilan kiberzo'ravonlik masalasi global darajada dolzarb muammoga aylangan. Livingstone va Haddon (2014) tomonidan olib borilgan tadqiqotlar yoshlar o'rtasida kiberzo'ravonlikning tez sur'atlar bilan ko'payayotganini tasdiqlaydi. Ushbu masala O'zbekiston uchun ham muhim bo'lib, bu borada maxsus qonunchilik va profilaktika choralarini joriy etish ehtiyoji ortib bormoqda.

Ushbu tadqiqotda bolalarga nisbatan zo'ravonlikni oldini olishga doir huquqiy asoslarni tahlil qilish va amaliy takliflarni ishlab chiqish uchun bir qator ilmiy-uslubiy yondashuvlardan foydalanildi:

Milliy qonunchilik va xalqaro huquqiy hujjatlar o'rganilib, bolalarning huquqlarini himoya qilishga oid normativ baza tahlil qilindi. Ushbu usul yordamida milliy va xalqaro huquqiy normalarning uzviyligi va muvofiqligi baholandi.

Bolalarga nisbatan shavqatsizlik holatlari, jumladan, oilaviy zo'ravonlik va kiberzo'ravonlikning statistik ma'lumotlari o'rganilib, ularning ijtimoiy va iqtisodiy ta'siri tahlil qilindi.

Xorijiy davlatlarning bolalar huquqlarini himoya qilishga oid qonunchiligi va amaliy tajribasi o'rganilib, ularni O'zbekiston sharoitida qo'llash imkoniyatlari baholandi.

O'zbekistonning huquqshunos, pedagog va psixologlari bilan suhbatlar orqali bolalarga nisbatan shavqatsizlikning oldini olishda duch kelinayotgan muammolar va amaliy tavsiyalar olingan.

Ushbu yondashuvlarning uyg'unligi tadqiqotning ilmiy asoslanganligi va amaliy natijalarining ishonchiligi ta'minlashga xizmat qiladi. Mazkur metodologiya yordamida bolalarga nisbatan shavqatsizlikni oldini olish bo'yicha kompleks chora-tadbirlarni ishlab chiqishga yo'naltirilgan tahlil amalga oshirildi.

1998-yilgi oila kodeksida har qanday masala bo'yicha o'z fikrini bildirish huquqi, bolalarning jismoniy va ruhiy salomatligiga zarar etkazishni taqiqlash va boshqalar bo'yicha shunga o'xshash qoidalar mavjud va ko'p jihatdan "bola huquqlarining kafolatlari to'g'risida"gi qonunni to'ldiradi. Oila kodeksi, shuningdek, bolaga uning huquqlari va qonuniy manfaatlarini buzilgan taqdirda, shu jumladan ota — onalar o'z majburiyatlarini bajarmagan yoki lozim darajada bajarmagan taqdirda, ota-ona huquqlarini suiiste'mol qilgan taqdirda, ularni himoya qilish uchun vasiylik va homiylik organiga mustaqil ravishda murojaat qilish huquqini beradi. o'n to'rt yoshga to'lgandan keyin-sudga.

Ushbu tadqiqotning natijalari O'zbekistonda bolalarga nisbatan zo'ravonlikni oldini olish borasidagi huquqiy asoslarning samaradorligini tahlil qilishga qaratilgan. Tadqiqot davomida aniqlangan asosiy masalalar va ularning yechimlari quyidagilardir:

1. O'zbekiston qonunchiligidagi muammolar

Milliy qonunchilikda bolalarga nisbatan zo'ravonlikni oldini olishga qaratilgan muhim huquqiy asoslar mavjud bo'lsa-da, amaliyotda ularning samarali ijro etilishida ba'zi qiyinchiliklar mavjud. Birinchidan, huquqiy hujjatlarning o'zaro muvofiqligi va takrorlanishi masalalari ko'zga tashlanadi. Masalan, "Bolalar huquqlari to'g'risida"gi qonun va Oila kodeksi orasida ba'zi tafovutlar mavjud, bu esa bolalarning huquqlari va manfaatlarini himoya qilishda noaniqliklarga olib kelishi mumkin. Shuningdek, jinoyat kodeksidagi bolalarga nisbatan zo'ravonlikka oid meyorlarning amalga qo'llanilishi cheklangan, bu esa bolalar huquqlarini himoya qilishning samaradorligini pasaytiradi.

2. Kiberzo'ravonlik va zamonaviy tahdidlar

Tadqiqot natijalari, shuningdek, zamonaviy texnologiyalarning rivojlanishi va kiberzo'ravonlikning kengayishi masalasiga e'tibor qaratdi. Internetning keng tarqalishi bilan birga, yoshlar o'rtasida kiberzo'ravonlik holatlarining tez

sur'atlar bilan ortib borayotgani aniqlandi. Bu holat, ayniqsa, ota-onalar va ta'lim muassasalarining bolalar xavfsizligini ta'minlashdagi rolini yanada muhimlashtiradi. O'zbekiston qonunchiligida kiberzo'ravonlikka qarshi choralar mavjud bo'lsa-da, bu sohada normativ hujjatlar ko'proq takomillashtirishni talab qiladi. Yangi texnologiyalarni hisobga olgan holda, ta'lim va axborot texnologiyalari sohasida zamonaviy yondashuvlar va huquqiy meyorlar joriy etilishi zarur.

3. Oila va ta'lim tizimidagi rol

Oila va ta'lim tizimi bolalar xavfsizligini ta'minlashda markaziy ahamiyatga ega ekanligi kuzatildi. Ota-onalar va pedagoglar o'rtasidagi hamkorlik, bolalarga nisbatan zo'ravonlikni oldini olishda eng samarali vosita sifatida ko'riladi. Tadqiqotda O'zbekistonda ota-onalarga psixologik yordam ko'rsatish, bolalarga nisbatan zo'ravonlikni oldini olish bo'yicha o'quv dasturlarini rivojlantirish zarurati ta'kidlandi. O'quv muassasalarida zo'ravonlikni oldini olish bo'yicha maxsus dasturlar va o'qituvchilar uchun treninglar tashkil etilishi muhim ahamiyatga ega.

4. Profilaktika va huquqiy mexanizmlarni kuchaytirish

Bolalarga nisbatan zo'ravonlikni oldini olishda huquqiy mexanizmlarini kuchaytirish zarurati dolzarb masala sifatida ko'rsatilgan. Tadqiqot natijalari, shuningdek, bolalar huquqlarini himoya qilishda profilaktika choralarini joriy etishning samaradorligini oshirish bo'yicha ilmiy-amaliy tavsiyalarni ilgari surdi. Jamiyatda huquqiy ongini oshirish, bolalarga nisbatan zo'ravonlikning oldini olish bo'yicha davlat, nodavlat tashkilotlari va xalqaro institutlar o'rtasida samarali hamkorlikni rivojlantirish muhimdir. Shuningdek, bolalar xavfsizligini ta'minlash uchun ichki monitoring tizimlarini joriy etish, zo'ravonlik holatlari bo'yicha statistik ma'lumotlarni yig'ish va tahlil qilish tizimiga e'tibor qaratish lozim.

5. Xalqaro tajriba va ularning integratsiyasi

Tadqiqotda, shuningdek, xorijiy davlatlarning bolalar huquqlarini himoya qilish bo'yicha tajribasi o'rganildi. Masalan, Yevropa Ittifoqi va Shimoliy Amerika davlatlarida bolalar xavfsizligini ta'minlash bo'yicha joriy etilgan samarali chora-tadbirlar, jumladan, internet xavfsizligi va kiberzo'ravonlikka qarshi qonunlar, ma'lumotlar bazalarini yaratish va pedagogik yondashuvlar O'zbekistonda qo'llanilishi mumkin bo'lgan model sifatida ko'riladi. Shuningdek, xalqaro standartlarga mos ravishda bolalar huquqlarini himoya qilishga qaratilgan huquqiy meyorlar joriy etilishi talab etiladi.

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi barcha fuqarolarga, shu jumladan bolalarga huquq va erkinliklarni kafolatlaydi. Konstitutsiyaning ba'zi qoidalar to'g'ridan-to'g'ri bolalarga tegishli, masalan, voyaga etmaganlarning davlat tomonidan himoya qilish huquqi, qonun oldida tenglik huquqi, ta'lim olish huquqi va bepul o'rta ta'lim va boshqalar.

Konstitutsiyaning 2023-yilda yangi tahrirda qabul qilinishi Konstitutsiyaning 15-moddasi tufayli O'zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomalari endi O'zbekiston Respublikasi huquqiy tizimining ajralmas qismi bo'lishiga yordam berdi. Shunday qilib, sudlar bolalar bilan bog'liq qarorlarni qabul qilishda Konvensiya va uning fakultativ protokollariga murojaat qilishlari mumkin.

Xulosa va takliflar.

Xulosa qilib aytganda, O'zbekistonda bolalarga nisbatan zo'ravonlikni oldini olishga qaratilgan huquqiy asoslarni tahlil qilish va bu borada amaliy takliflar ishlab chiqishga bag'ishlangan. Tadqiqot davomida aniqlangan muammolar va ularning yechimlari O'zbekistonning bolalar huquqlarini himoya qilish borasidagi mavjud qonunchilikni takomillashtirish zaruratini ko'rsatdi.

Birinchidan, milliy qonunchilikda bolalar huquqlarini himoya qilishga oid meyorlar mavjud bo'lsa-da, amaliyotda ularning samarali amalga oshirilishi ba'zan qiyinchiliklarga duch keladi. Huquqiy tizimning ba'zi jihatlarini takomillashtirishni talab etadi, ayniqsa, kiberzo'ravonlikka qarshi qonunchilik va profilaktika chora-tadbirlarining samaradorligi masalasida.

Ikkinchidan, bolalarga nisbatan zo'ravonlikni oldini olishda oila va ta'lim tizimi markaziy rol o'ynaydi. Ota-onalar, pedagoglar va ijtimoiy xodimlar o'rtasida hamkorlikni kuchaytirish, huquqiy va psixologik yordam dasturlarini kengaytirish zarur. Shuningdek, xalqaro tajriba va yangi

texnologiyalarni hisobga olgan holda, kiberzo'ravonlikka qarshi kurashda huquqiy mexanizmlarni takomillashtirish lozim.

Ushbu tadqiqotning natijalari, shuningdek, bolalarga nisbatan zo'ravonlikni oldini olishga qaratilgan xalqaro meyorlar va amaliyotlarni O'zbekiston sharoitida qo'llashni davom ettirish zarurligini ta'kidlaydi. Bu o'z navbatida, bolalar xavfsizligini ta'minlash, ularning huquqlarini himoya qilish va shavqatsiz

munosabatlarning oldini olishda yangi yondashuvlarni ishlab chiqishga yordam beradi.

Umuman olganda, bolalar huquqlarini himoya qilish, ularning xavfsizligini ta'minlash va zo'ravonlikning oldini olish uchun huquqiy mexanizmlarni yanada mustahkamlash va amaliyotga joriy etish zarur. Tadqiqotda ilgari surilgan takliflar O'zbekistonda bolalar huquqlarini himoya qilish tizimini yanada samarali va zamonaviy shakllantirishga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi.-2023y
2. Shaxlo Zurapova. (2024). Bolalarga nisbatan zo'ravonlikni oldini olish masalalari . tadqiqotlar.uz, 50(3), 52-54. <https://scientific-jl.org/tad/article/view/2990>
3. Po'latovna J. S. Bolalarga nisbatan zo'ravonlik oqibatlarini //tadqiqotlar. UZ. – 2024. – T. 40. – №. 2. – S. 64-67.
4. Ergashevna M. D. Bolalarga nisbatan zo'ravonlik oqibatlarini //Ta'limning zamonaviy transformatsiyasi. – 2024. – T. 4. – №. 1. – S. 327-332.
5. Abduvohidovich T. S. Bolalarga nisbatan zo'ravonlik holatlarini oldini olishning dolzarb masalalari //pedagog. – 2023. – T. 6. – №. 12. – S. 273-276.